

VIII. fejezet

Fazekas Ferenc: Háború és a korszerű szárazföldi haderő

A háborúk megvívásának legközismertebb eszközei a különböző államok hadseregei. A hadseregeket azonban egymástól markánsan különböző, eltérő közegben tevékenykedő, sajátos fegyverzettel, eszközökkel, vezetés-irányítási rendszerekkel, kiképzési-felkészítési módszerekkel rendelkező szervezeti egységek, az úgynevezett haderőnemek alkotják. A haderőnemek száma és összetétele országonként eltérő, a legáltalánosabbak a szárazföldi, légierő és a haditengerészeti haderőnemek. Közülük a legkorábban kialakult és történelmileg a legnagyobb befolyású a szárazföldi haderő. Az ókori közel-keleti civilizációk ősi feljegyzései már állandó szárazföldi haderő meglétéről tanúskodnak, ilyenek például a 3700 éves – katonai szervezési vonatkozásokat tartalmazó – babiloni törvénykönyvek, illetve az egyiptomi Újbirodalom 3500 éves feljegyzései, amelyek részletes leírásokat tartalmaznak a különböző hadjáratok előkészületeiről és lefolyásáról.¹ Kevés olyan konfliktus ismert a történelemben, amelynek megvívásában nem vett részt szárazföldi haderő, hiszen a harcok általában bizonyos területek és/vagy fontos objektumok megszerzéséért, illetve megtartásáért folytak. A fizikális birtokbavételt a haditengerészet vagy légierő erőivel és eszközeivel nem, vagy csak korlátozottan lehetett megvalósítani. A szárazföldi haderő az államok többsége tekintetében történelmi távlatokban is kiemelt szerepet játszik a többi haderőnem között – kivételt ez alól elsősorban az Egyesült Királyság képez kivételes földrajzi adottságai miatt.

A hadseregek, illetve a mögöttük álló politikai vezetés folyamatosan arra törekednek, hogy a rendelkezésükre álló katonai erők minél ütőképesebbek legyenek, minél nagyobb visszatartó erőt biztosítsanak a lehetséges ellenfelek számára. A visszatartó erő biztosításának egyik módszere a számbeli fölény elérése, amely önmagában még nem jelent garanciát, ezért a számbeli fölény mellett a technológiai fölény elérése is fontos szempont. A gazdasági realitások miatt néha még a nagy államok sem képesek minden esetben nagy létszámú hadseregeiket magas technológiai színvonalon tartani, különösen annak fényében, hogy az elmúlt évtizedek a modern technológiák hadipari felhasználásában is ugrásszerű változást hoztak. A felelős politikai és katonai vezetők mindazonáltal törekednek a rendelkezésre álló katonai erőket a lehető legmodernebb eszközökkel ellátni, ezzel is hozzájárulva az ország és a gazdaság biztonságos működéséhez.

A haderőnemek korszerűségét lemérni nehéz és szubjektív feladat. Az adott kor tudományos-technikai színvonalára való fejlesztés a korszerűség érzetét keltheti, ám korántsem bizonyos az, hogy a katonai konfliktusokban a technológiailag korszerűbbnek kikiáltott haderő az elvárásoknak megfelelő szinten állja majd meg a helyét. A hatékony alkalmazásban a korszerű fegyverzet mellett különösen nagy szerepet kapnak az azoknak megfelelő alkalmazási elvek, amelyek lehetővé teszik a rendelkezésre álló erőkben és eszközökben rejlő lehetőségek maximális kihasználását. Ahhoz azonban, hogy a modern technikai eszközöket és fegyverrendszereket a korszerű elvek mentén, hatékonyan alkalmazzák, elengedhetetlenül szükséges a jártasság

¹ HAHN 1963: 19–33.

az eljárások és az eszközök használata tekintetében egyaránt. Katonai területen ilyen jártasság csak nagy mennyiségű kiképzéssel és célirányos gyakorlatok többszöri végrehajtásával érhető el.

A szárazföldi haderőnem

A Magyar Honvédség szárazföldi haderőnémetének rendeltetését, feladatait és műveleti eljárásait részleteiben a *Magyar Honvédség Szárazföldi Műveletek Doktrína* kiadvány tárgyalja. A szárazföldi haderőnem bemutatásához eme dokumentum alapvetéseit vesszük figyelembe. A doktrína megfogalmazása szerint a szárazföldi haderőnem rendeltetése az, hogy önállóan vagy más haderőnemekkel együttműködésben, nemzeti vagy szövetséges erőkből álló kötelékben sikerrel megvívja a Magyarország fegyveres védelme érdekében tervezett és szervezett műveleteket, és ezzel hozzájáruljon a konfliktus politikai rendezéséhez szükséges feltételek megteremtéséhez. A szárazföldi haderőnem fő feladata az ellenség pusztításán túl területek és objektumok megtartása, illetve birtokbavétele, valamint közreműködés az ország kritikus infrastruktúrájának védelmében. Ahhoz, hogy ezeket a feladatokat képes legyen végrehajtani, a szárazföldi haderőnemnek a következőkkel kell rendelkeznie:

- korszerű technikai eszközök;
- az ezek kezelésére megfelelően kiképzett és felkészített állomány;
- megfelelő vezetés-irányítási és alkalmazási eljárások.²

A megfelelő eszközök, állomány és eljárások egysége képességeket alkot. Ezek a képességek teszik lehetővé azt, hogy a szárazföldi erők különböző típusú műveletek egyidejű végrehajtásával, manőver és tűz alkalmazásával a megfelelő időben és a megfelelő helyen legyenek képesek az erő kifejtésére úgy, hogy mindeközben hangsúlyt fektetnek az erők megóvására is. A szárazföldi csapatoknak képesnek kell lenniük a megadott idő alatt elérni, majd azután fenntartani a készenlétüket és harckészültségüket, a szükséges erőket a megfelelő helyre eljuttatni, illetve más haderőnem csapataival együttműködve az ország fegyveres védelmét végrehajtani. Az ország adottságaiból kifolyólag a Magyar Honvédség szárazföldi haderőnémetének erői nem készülhetnek fel szélsőséges éghajlati és terepviszonyok, úgymint sivatagi, sarkvidéki vagy magashegységekben a hóhatár feletti feladat-végrehajtásra.³

A Magyar Honvédség tekintetében a katonai alakulatokat elsősorban aszerint sorolják be a különböző haderőnemek kötelékeibe, hogy mi a feladat-végrehajtásuk legfőbb közege. Definíciójuk szerint a légierő csapatai elsősorban a levegőben, a szárazföld csapatai alapvetően a szárazföldön tevékenykednek, de nem kizárólagosan. A légierő csapatai között vannak olyanok, akik szárazföldön hajtanak végre csapatmozgást, kiszolgáló, biztosító vagy esetenként harc feladatokat, mégis a légierő haderőnemhez tartoznak, mert a tevékenységük hatása légi eszközökre irányul. Ugyanilyen logika mentén a szárazföldi haderőnem csapatai a műveleteiket, csapatmozgásaikat, kiképzéseiket és harctevékenységeiket szárazföldi közegben végzik, hatásaikat szárazföldi célpontokra fejtik ki.

Az azonos képességet képviselő csapatok különböző országokban más-más haderőnemekhez tartozhatnak aszerint, hogy milyen szervezőelv szerint lettek létrehozva a haderőnemek. Erre jó példaként szolgálnak a légvédelmi rakétacsapatok, amelyek a Magyar Honvédség és a német

² Magyar Honvédség 2015: 3-1–3-2.

³ Magyar Honvédség 2015: 3-3–3-4.

Bundeswehr keretében – a 2000-es években történt átszervezések után – a légierőhöz kerültek, lévén hogy fegyvereik hatásait a légtérben fejtik ki. Ezzel szemben az Egyesült Államok és az Orosz Föderáció hadseregeiben a szárazföldi haderőnemnek is vannak légvédelmi erői, amelyek feladatai a szárazföldi csapatok és bázisok közvetlen védelme.

A szárazföldi haderőnemet olyan katonai kötelékek alkotják, amelyek rendeltetésük, felszereltségük és kiképzettségük okán elsősorban a szárazföldi műveleti feladatok ellátására képesek. E csapatok elméleti felosztása azonban nem egységes a Magyar Honvédség különböző kiadványaiban. A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2011. évi CXIII. törvény szabályozása szerint a szárazföldi haderőnem fegyvernemekből és szakcsapatokból áll, azonban nem határozza meg konkrétan, hogy mi minősül fegyvernemnek és mi szakcsapatnak.⁴ (Az ilyen jellegű felosztás nem általános a világ hadseregeiben. Az angolszász hadseregek a különböző haderőnemeik alkotóelemeit elsősorban funkcionálisan, harcoló, harctámogató és harci kiszolgáló támogató csapatokra osztják, amelyeken belül a különböző szakfeladatokat ellátó kötelékeket nem bontják fel fegyvernemekre és szakcsapatokra, egységesen fegyvernemként kezelik azokat.) A Magyar Honvédség esetében a fegyvernemek és szakcsapatok felosztása, valamint a harcoló, harctámogató, harcokszolgáló támogató funkciók szerinti felosztás egyaránt él, azzal a kiegészítéssel, hogy a különleges erők külön funkcióként jelennek meg. A Magyar Honvédség Öltözködési Szabályzata, illetve a különböző személyügyi és munkajogi jogszabályok a szakcsapatokat sok esetben összemoszák a fegyvernemekkel, és esetenként a fegyvernem gyűjtőfogalom alatt hivatkoznak a szakcsapatokra is.⁵ Ezzel szemben a Szárazföldi Műveletek Doktrína az összefegyvernemi csapatok, a fegyvernemi csapatok, a szakcsapatok és a támogató szervezetek négyesét sorolja fel a szárazföldi haderőnem részeként, de ennek a felosztásnak semmilyen jogszabályban fellelhető előzménye nincsen. A *Hadtudományi lexikon* a haderőnemeket a honvédelmi törvényhez hasonlóan fegyvernemekre és szakcsapatokra osztja. A fegyvernem, meghatározása szerint, a „csak rá jellemző [...] alapfegyverzettel és harceszközökkel felszerelt alegységeket, egységeket és magasabbegységeket foglalja magában”.⁶ Szakcsapatként pedig azokat a csapatokat határozza meg, „amelyek a fegyvernem eredményes harcához a szükséges feltételeket biztosítják, azt segítik sajátos technikai eszközeikkel és szaktevékenységükkel”.⁷ Ha a hagyományokon alapuló felosztást követjük, akkor a szárazföldi haderőnem fegyvernemei a harcokszívó, a lövész és a tüzér fegyvernemek. Szakcsapat minden más kötelék, többek között a felderítő, a műszaki, a vegyvédelmi, a híradó- és vezetéstámogató, az elektronikai hadviselési, a civil-katonai együttműködési, a lélektani műveleti, valamint a logisztikai szervezetek. A különböző fegyvernemek és szakcsapatok mindazonáltal nem teljesen homogén felépítésűek, hanem csapatnemekre bonthatók. A csapatnem az „azonos fegyvernemhez, illetve szakcsapathoz tartozó, azon belül pedig rendeltetés és sajátos fegyverzet szerint elkülönülő katonai erő. A sajátos rendeltetés és fegyverzet sajátos szakharcászatban (kiképzés) és esetenként szervezeti felépítésben is tükröződik.”⁸

A katonai kötelékek az eltérő feladatrendszerük és vezetési követelményeik miatt eltérő méretűek lehetnek. A méret ez esetben félrevezető megnevezés lehet. A méretek nem jelentenek univerzálisan meghatározott személyi létszámot vagy technikai darabszámot, a különböző

⁴ 2011. évi CXIII. törvény. 38. § (3).

⁵ 10/2022. (IV. 28.) HM rendelet.

⁶ KRAJNC 2019: 257.

⁷ KRAJNC 2019: 994.

⁸ KRAJNC 2019: 128.

fegyvernemhez tartozó azonos méretű kötelékek létszáma jelentősen eltérhet. A Magyar Honvédség kötelékeinek méretei a következők lehetnek, a kisebbtől a nagyobb felé haladva:

- kezelőszemélyzet;
- raj – általában 6–12 fő;
- szakasz – általában 3–5 raj;
- század (tüzérségnél: üteg) – általában 3–5 szakasz;
- zászlóalj (tüzérségnél: osztály) – általában 3–5 század;
- ezred – 3–5 zászlóalj;
- dandár – 4–8 zászlóalj;
- hadosztály;
- hadtest.⁹

A dandárok és az ezredek egyaránt zászlóaljakból és önálló századokból állhatnak. A fő különbség közöttük az, hogy míg az ezred alapvetően egy fegyvernem vagy szakcsapat legmagasabb köteléke, ezáltal az adott fegyvernem vagy szakcsapat alapvető feladatának megoldására képes, addig a dandár több különböző fegyvernem és szakcsapat kötelékeit összetömörítve képes önállóan a harc megvívására, saját harcoló kötelékeinek támogatására. A hadtest és a hadosztály magasabbegységek, amelyek feladata az alárendelt fegyvernemi kötelékek vezetése. A magasabbegységeket általában dandárok, ezredek és önálló zászlóaljak alkotják, alapvetően egy adott feladatnak megfelelő csoportosításban. A szárazföldi haderőnem általános feladatrendszerének bemutatása után célszerűnek látjuk az egyes fegyvernemek és szakcsapatok főbb jellemzőinek és feladatrendszerének bemutatását.

A harckocsizó fegyvernem

A harckocsizó fegyvernem mintegy százéves múltat tekint vissza a világ hadseregeiben. Az első harckocsikat az első világháború során alkották meg és kezdték alkalmazni a brit hadseregben, és a németeket megtévesztendő „tank”, azaz tartály fedőnévvel hivatkoztak rájuk. A tank szó sok országban máig is használatos a harckocsik megnevezésére. Magyarországon a német példából kiindulva kezdetben a páncélos, majd a magyar harckocsi szó került használatba, bár – sajnálatos módon – a köznyelvben és az újságírásban szinte minden láncaltapas – vagy épp nem is láncaltapas – páncélozott katonai eszközt tankként nevesítenek. Az első világháború éveiben újonnan létrejött eszközök sikereik révén hamar külön fegyvernemmé szerveződtek, és a harckocsik alkalmazása a hadtudomány komoly kutatási területévé vált. A 20. század elejének uralkodó katonai gondolkodása szerint a harckocsik szerepe annyiban merült ki, hogy mozgó tűztámogatást adjanak az előretörő gyalogsági egységeknek, megtisztítsák előtűk a terepet az ellenség géppuskáitól és lövegeitől. Ennek megfelelően a kezdeti harckocsik sebessége kicsi volt, a háború utáni években kis méretű, egy-két géppuskával felszerelt harckocsik gyártása volt a trend. Ez a trend a harmincas években a harckocsiágú alkalmazása felé mozdult, felismerve azt, hogy a harckocsiknak nemcsak az ellenséges gyalogság tüzelőállásaival, hanem az ellenség harckocsijaival is fel kell majd venniük a küzdelmet. A második

⁹ BAKOS 2016: 30.

világháború idejére egyre jobban páncélozott és egyre erősebb ágyúkkal felszerelt harckocsikat fejlesztettek ki, és ez a tendencia azóta is megmaradt.¹⁰

A modern harckocsi, meghatározás szerint

„elsődlegesen nem a harcoló csapatok szállítására tervezett és felszerelt önjáró páncélozott harcjárművet jelent, amely főleg nagy kezdősebességű, közvetlen irányzású lövege – mint fő fegyverzete – révén páncélozott és egyéb célok leküzdéséhez szükséges nagy tűzerővel rendelkezik, továbbá nagyfokú terepjáró képességgel bír, és magas szintű önvédelmet biztosít”.¹¹

Ebből a definícióból tisztán látható, hogy a harckocsik fő jellegzetessége a nagy páncélvédettség, a nagy tűzerő és a nagy manőverezőképesség. Annak ellenére, hogy a közhiedelemben minden harckocsi lánctalpas, a tudományos besorolás szerint lehetséges gumikerekes eszközöket is harckocsiként meghatározni, amennyiben azok legalább 16,5 tonna súlyúak, és egy, legalább 75 milliméter űrméretű, 360 fokban elforgatható löveggel rendelkeznek. A modern harckocsik jelentős része képes a harckocsiágyúból rakéták indítására, emellett különböző intelligens védelmi rendszerekkel vannak felszerelve az ellenség páncéltörő lövedékei és rakétái ellen, és nagyon erős páncélzattal, illetve atom-, biológiai és vegyi fegyverek elleni védelemmel is rendelkeznek. A harckocsik előállítása és rendszerben tartása költséges, a kétezres évek elejének trendje az volt, hogy az államok a rendelkezésükre álló harckocsik számát csökkentették, hiszen a korunkra leginkább jellemző békefenntartó és békétámogató műveletek során használatuk nem minden esetben célszerű és hatékony. A Magyar Honvédség a haderőfejlesztés keretében a meglévő szovjet típusú harckocsijait a német Leopard 2 harckocsicsalád A4-es és A7-es típusaira tervezi lecserélni.

A lövész fegyvernem

A fegyvernemek közül az egyik legnagyobb történelmi múltra visszatekintő a lövész fegyvernem. Történelmileg a régi korok gyalogságának ma élő utódaiként tekinthetünk rájuk, a feladatrendszerük is hasonló. Míg a régi gyalogos katonák szálfegyvereikkel képezték a hadseregek tömegét és fejtették ki pusztító hatásukat, a puskapor elterjedése és a fegyverek fejlődése során azonban a gyalogosok egyre nagyobb számban kaptak muskétákat, és idővel a gyalogság döntő többsége azokat használta. A technológia fejlődésével megjelenő huzagolt csövű puskák, majd később a hátultöltő fegyverek folyamatosan növelték a gyalogság harci lehetőségeit. A gyalogos katonák elnevezése országonként/kultúrkörönként változó volt, és ez a változatosság a mai napig él a lövész katonák elnevezésében. Magyarországon a második világháborúig – történelmi hagyományok alapján – gyalogság volt a hivatalos elnevezés. A világháború után a magyar haderő újjászervezését a szovjet hatás dominálta, ennek köszönhetően a gyalogos fegyvernemet szovjet mintára lövész fegyvernemre nevezték át, és ez a megnevezés a Magyar Honvédségben mai napig él. Akár gyalogságnak (angolul *infantry*), akár páncélgránátosnak (németül *Panzergranadier*), akár lövészeknek nevezzék is, ez az egyik fegyvernem, amely eszközeiből, felszereléséből és kiképzettségéből fakadóan elsődlegesen a fegyveres harc megvívására hivatottként a szárazföldi haderőnem harcoló csapatai közé tartozik. Ahogy a fegyvernemeket általában, a lövész fegyvernemet is lehet csapatnemekre bontani, elsősorban a fegyverzetük és technikái

¹⁰ TURCSÁNYI 2008: 74–85.

¹¹ 1999. évi VI. törvény II. cikk 1. (C).

eszközeik, illetve az ezek által meghatározott feladataik alapján. Nem minden hadsereg gyalogsága rendelkezik minden csapatnem fajtával, sőt vannak olyan haderők is, ahol egyetlen csapatnemet alkalmaznak. Számos csapatnem létezik, ezek közül a következőket mutatjuk be részletesebben: a gépesített lövész, a gépkocsizó lövész, a könnyű lövész, az ejtőernyős és légi-roham- és a hegyivadász-csapatok.¹²

A magyar terminológia szerinti *gépesített lövész*-alakulatok a külföldi terminológiában *gépesített gyalogság* (*mechanized infantry*), *páncélozott gyalogság* (*armoured infantry*) vagy *páncélgránátos erők* (*Panzergradier*) is lehetnek. Közös pontjuk az, hogy a lövészkatona nem önállóan gyalogosan, hanem egy páncélozott harcjármű segítségével látják el feladataikat. A mai modern hadseregek túlnyomórészt gépesített lövész-kötelékeket alkalmaznak, a többi csapatnem létszáma a gépesített lövészekéhez képest általában kisebb. A páncélozott harcjárművek alapvető közös tulajdonsága az, hogy páncélvédelemmel rendelkeznek, utak megléte nélkül is képesek eljutni céljukhoz, azaz van terepjáró képességük, illetve valamilyen beépített fegyverrel – magyar terminológia szerint toronyfegyverrel – rendelkeznek. Ezeket a páncélozott harcjárműveket három alapvető típusba sorolhatjuk:

- páncélozott szállító harcjárművek;
- (páncélozott) gyalogsági harcjárművek;
- nehézfegyverzetű harcjárművek.

A különböző harcjárművek három típusba sorolásakor azt veszik figyelembe, hogy milyen űrméretű a beépített fegyverzete. A 20 milliméternél kisebb lövedékűrméretű fegyverekkel felszerelt páncélozott harcjárművek hivatalos megnevezése páncélozott szállító harcjármű. A legalább 20 milliméteres, de 75 milliméternél kisebb űrméretű fegyverrel, esetlegesen kiegészítő páncéltörő rakétarendszerrel is ellátott harcjárművek a páncélozott gyalogsági harcjárművek. Az olyan harcjárművek, amelyek 75 milliméteres vagy nagyobb űrméretű, közvetlen irányzású fegyverrel vannak felszerelve, azok a nehézfegyverzetű harcjárművek.¹³ A páncélozott harcjárművek fejlesztése a második világháború idején indult el azzal a céllal, hogy a nagy sebességgel támadó harckocsik támogatását a gyalogság megfelelő sebességgel és védelemmel tudja végrehajtani. A probléma megoldására német, szovjet és amerikai mérnökök különböző megoldásokat találtak ki. A mai napig nincs egy általánosan bevált konstrukció, a gyártók eltérő felépítéssel, belső elrendezéssel és meghajtással készítik a harcjárműveket. A fejezet írásának idejében BTR-80 és BTR-80/A típusú, szovjet/országi gyártású gumikerekes páncélozott szállító harcjárművek szállítják a magyar gépesített lövészeket. A *Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program* keretében lépések történtek ezeknek a koros, a 21. század változó követelményeinek egyre kevésbé megfelelő harcjárműveknek cseréjére, és előreláthatóan német fejlesztésű, lánctalpas páncélozott gyalogsági harcjárművek, illetve török fejlesztésű gumikerekes páncélozott szállító harcjárművek fogják váltani a meglévő technikákat.

Miért kell többféle páncélozott harcjármű? Miért nem csak a legerősebben felszereltet használják a világ hadseregei? A válasz korántsem adható meg egyetlen mondatban. A hadseregek által alkalmazott harcjárművek típusjellemzőit, úgymint sebességet, páncélvédelemet, fegyverzetet, szállítóképességet általában az adott hadsereg igényeihez, harcjelvényeihez, az alkalmazás helyének földrajzi viszonyaihoz kell hogy kialakítsák. A hasonló terepviszonyokkal rendelkező országok is választhatnak különböző harcjárműveket az alkalmazási elvek különbözősége, illetve

¹² KOJANITZ–VÖRÖS–CZANK 2010: 56–57.

¹³ 1999. évi VI. törvény II. cikk 1. (D).

a pénzügyi-gazdasági helyzetük és lehetőségeik miatt. A páncélozott harcjárművek létrejötte és fejlesztésük megindulása idején a fegyveres küzdelem nagy területeken, nagy kiterjedésben vívott harcok sorozatát jelentette, ami az új korok új kihívásaival fokozatosan átalakult, manapság a konfliktusokban egyre jellemzőbb a beépített területeken, nagyvárosokban vívott harc. Mivel a harcjárművek nem városi körülményekre és alkalmazásra lettek tervezve, ott általában kevésbé hatékonyak. A különböző harcjárműtípusok alkalmazhatósága eltérő, ezért előfordul, hogy a hadseregek a nyílt területen vívott harcra egyféle, míg a beépített területen vívott harcra másféle harcjárművel felszerelt kötelékeket terveznek alkalmazni. A gépesített lövészeket szállító páncélozott harcjárművekkel szembeni általános követelmény az, hogy legyenek képesek tüztámogatásra, rendelkezzenek nagy fokú manőverezőképességgel, illetve páncélvédelemmel. Egyre inkább elvárás, hogy a harcjárművek az atom-, biológiai vagy vegyi fegyverek hatásai ellen is védelemet biztosítsanak. Összegezve a gépesített lövész-kötelékek képesek:

- gyors ütemű menetek végrehajtására saját harcjárműveikkel, különböző időjárási körülmények és terepviszonyok között;
- támadó és védelmi harcfeleltartások végrehajtására bármilyen napszakban;
- a harcukat harcjárműből vagy harcjárműről szállva megvívni;
- együttműködni más fegyvernemek és szakcsapatok kötelékeivel.

A *gépkocsizó lövész* alakulatok alapvetően a gépesített lövészek elődjai voltak, de a mai napig előfordulhatnak gépkocsizó alakulatok a világ különböző pontjain. A fő különbséget a gépesített lövészekhez képest az jelenti, hogy a lövészkatonák szállítására nem páncélvédelemmel rendelkező harcjárművet, hanem terepjáró gépkocsikat alkalmaznak. Ezek a gépkocsik lehetnek kis méretűek, amelyek csak néhány főt szállítanak, de lehetnek tehergépjárművek is, amelyek akár egy szakasznyi katonát is képesek elszállítani. A gépkocsizó lövészek mozgékonyasága az alkalmazott technikai eszközök miatt korlátozottabb, mint a gépesítetteké, illetve nagy hátrányt jelent a páncélvédelem hiánya. Bár a terepjáró személy- vagy tehergépkocsikra korlátozott mértékben szerelhető tüztámogató fegyver, ezeknek a hatékonysága nem veheti fel a versenyt a páncélozott harcjárművek toronyfegyvereivel. A gépkocsizó lövész-kötelékek a megfelelő úthálózat és terepviszonyok megléte esetén képesek gyors ütemű menetek végrehajtására, de a harcfeleltartásokat csak a gépjárműről leszállva képesek megoldani. A gépesített lövész-kötelékekhez hasonlóan előnyük az, hogy a feladatuk ellátásához szükséges fegyvert és felszerelést saját rendszeresített járműveiken tudják magukkal szállítani a hosszú távú menetek során, ezáltal a katonák nincsenek akkora fizikai igénybevételnek kitéve, így nagyobb harcképességgel tudnak harcba bocsátkozni. A Magyar Honvédségben jelenleg a tartalékos kötelékek rendelkeznek gépkocsizó lövész-feladatra felkészített kötelékekkel.

A *könnyű lövész* csapatnem eredete is visszavezethető az ókorra, amikor is a nehézfegyverzetű, páncéllal és nehéz pajzsral felszerelt gyalogság harcát könnyűfegyverzetű gyalogosok támogatták, akik nagyobb sebességgel tudtak mozogni, könnyebben tudták a szemben álló fél harcrendjét megbontani a nehézfegyverzetű csapatok harcba lépése előtt. A lőfegyverek elterjedése után kialakuló könnyűlövész-alakulatok fegyverze és felszerelése nem képviselt akkora tömeget, mint a sörnyalogság felszerelése, ezáltal meneteiket és manővereiket gyorsabban végrehajthatták. A modern könnyű lövész megnevezése, amely egyes dokumentumokban könnyűlövész formában is szerepel, e tekintetben kissé félrevezető lehet. Modern értelemben a „könnyű” jelző arra utal, hogy nem rendelkezik akkora páncélvédelemmel és tüzerővel, mint a gépesített lövész-alakulatok. Vannak olyan könnyűlövész-alakulatok, amelyeknek nincsenek rendszeresített szállító járművei, de azokban az esetekben, amelyekben rendelkeznek velük, gyengén, vagy egyáltalán

nem páncélozottak.¹⁴ Érdekes tény, hogy a Magyar Honvédség 2004 és 2007 között a gépesített-lövész-dandárjait „könnyű lövészdandár” megnevezéssel látta el, amely esetben a „könnyű” jelző arra utalt, hogy a dandárok állományába nem tartoztak harcokszó és tüzéségi kötelékek. A gépesített-lövész-századok megnevezése is könnyű-lövész-századra változott, eléggé félrevezetően, hiszen a változás a valóságban mind létszámban, mind a technikai eszközök darabszámában, mind az anyagi készletek tekintetében jelentős növekedést jelentett. A könnyű-lövész-kötelékek tehát páncélvédettség és tüzerő szempontjából elmaradnak egy hagyományos gépesített-lövész-kötélék mögött, viszont ezt a hátrányukat a nagyobb rugalmassággal és mozgékonyssággal képesek ellensúlyozni. Ahhoz, hogy modern körülmények között sikerrel megállják a helyüket, nagy fokú együttműködésre van szükség más fegyvernemekkel és szakcsapatokkal, például a tűztámogatás megvalósításához. A könnyű-lövész-kötelékeknek a szállítóeszközök híján, illetve azok korlátozott rendelkezésre állása miatt másképp kell megoldaniuk a készleteik szállítását és az utánpótlást. A járművekkel nem rendelkező, vagy azokat a művelet jellege miatt nem használó könnyű-lövész-alakulatok a teljes személyi felszerelésüket, fegyvereiket, az azokhoz tartozó lőszerkészletet, a többnapos élelmiszert és vizet saját maguk kell elvigyék, így egy könnyű-lövész-kötélék katonáinak esetenként igen nagy mennyiségű terhet kell magukon cipelniük. 30-40 kilogrammot is kitéhet a minimálisan szükséges felszerelés tömege, amelynek csak a teljesítőképesség szabhat határt. A könnyű-lövész-kötelékeket mindazonáltal nem lehet minden küldetésre és minden helyzetben használni, célszerű a hasonlóan felszerelt és felfegyverzett erők ellen alkalmazni őket.¹⁵ A könnyű-lövész-kötelékek könnyebben szállíthatók légi eszközökön, hiszen nem kell a nehéz páncélozott harcjárműveket is velük szállítani, ezért a hadseregek első lépcsős expedíciós erői is elsősorban rájuk támaszkodnak. Az ejtőernyős, légi mozgékonyaságú, hegyivadász- és rohamlövész-kötelékek mind értelmezhetők könnyű-lövész-kötélékként is, nem feltétlenül alkotnak külön csapatnemet, mi a csapatnem fentebb idézett magyar definíciója szerint azonban ezeket a kötelékeket külön csapatnemenként tárgyaljuk.

Az *ejtőernyős alakulatok* légi szállítású lövészkötelékek. Legfőbb jellemzőjük az, hogy a műveleti területet alaprendeltetésükből fakadóan repülőgépből ugorva érik el. Mivel a légi szállításnak megvannak a korlátai, azaz nem mindent lehet repülőgépből úgy kidobni ejtőernyővel, hogy az hadihasználható állapotban érjen földet, így az ejtőernyős alakulatok szervezetében viszonylag kevés nagy tüzerővel rendelkező, illetve nagy páncélvédettséget nyújtó eszköz található. A hidegháború idején kísérleteztek harcokszó és egyéb páncélozott járművek repülőgépből való kidobásával, és vannak is olyan könnyebb eszközök, amelyeket alkalmaznak ilyen módon, de ez nem nevezhető általánosnak. Mindezek mellett az ejtőernyős kötelékek mozgékonyasága és bevetethetősége általában igen magas, és ejtőernyősnek lenni általában egyfajta elit státuszt jelent a hadseregeken belül, ami magasabb teherbírás és keményebb kiképzés meglétét feltételezi az egyén részéről. Az expedíciós műveletek első hullámában szinte mindig részt vesznek az ejtőernyős alakulatok is. A nyugati hadseregek értelmezésében az ejtőernyősök légi szállítású (*air mobile*) lövészek, és nem keverendők össze a légiroham- (*air assault*) csapatokkal, akik viszont helikopteres szállítású lövészkatonák. A helikopteres szállítás csökkentett hatótávolsággal, kevesebb stratégiai mozgékonyasággal jár, viszont lehetővé teszi a csapatok számára nagyobb mennyiségű eszköz és utánpótlás szállítását is. Helikopterrel szállítható könnyű tüzéségi eszközökkel a lövészkatonák tűztámogatása is biztosítható. A kiképzés

¹⁴ MEZŐ 2010a: 29–33.

¹⁵ MEZŐ 2010a: 42–45.

és felkészítés terén a légiroham-csapatok hasonlóan elit státuszt töltenek be, akárcsak az ejtőernyős alakulatok. Hazánkban ejtőernyős és légiroham-kiképzéssel elsősorban a különleges rendeltetésű erők és az azok kötelékébe tartozó rohamlövész-csapatok rendelkeznek, így a szárazföldi haderőnem vonatkozásában nincsenek ilyen speciális felkészültségű kötelékek. Az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi haderőnemében egy-egy hadosztálynyi ejtőernyős és légiroham-katona van, de ejtőernyős vagy légiroham-tanfolyamot gépesített vagy könnyű lövész katonáik is elvégezhetnek.

A *hegyivadászok* olyan könnyűlövész-alakulatok, amelyek felkészítése és felszerelése lehetővé teszi számukra azt, hogy képesek legyenek hegyvidéken hosszú idejű harctevékenységek folytatására. Fő alkalmazási területük jellemzői – kevés út, járművekkel nehezen járható terep – miatt korlátozottan tudnak harcjárműveket alkalmazni. Magyarország földrajzi viszonyaiból adódóan már nem rendelkezik hegyivadász-alakulatokkal, történelmileg viszont voltak hagyományai az elit hegyivadász-kötelékeknek mind az Osztrák–Magyar Monarchia, mind a második világháborús Magyar Királyi Honvédség állományában. Az Egyesült Államok szárazföldi haderejében egy különleges hegyivadász felkészítésű hadosztály található.

A tüzer fegyvernem

A jelenleg létező magyar fegyvernemek közül a tüzéség¹⁶ a második legidősebb. A löfegyverek korában a gyalogság és a tüzéség fejlődése párhuzamosan folyt, a tüzéség egyre fejlettebb, pontosabb és nagyobb hatású lövegeket kapott a gyalogság harcának támogatására. Az új technikák folyamatos keresése, az új technológiák átvétele és alkalmazása egyaránt jellemzi a tüzer fegyvernemet. A tüzéség két alapvető típusra osztható fel, úgymint *csöves tüzéségre* és *reaktív (rakéta) tüzéségre*. A csöves tüzéség a hagyományos értelemben vett, történelem-könyvekben ábrázolt tüzéség, amely valamilyen csövel felszerelt tüzéségi eszközzel hajtja végre feladatait. A köznyelvben minden csöves eszközt „ágyú”-ként nevesítenek, de szakmailag ez helytelen megfogalmazás. A csöves tüzéségi eszköz megnevezése hivatalosan löveg. A lövegek attól függően, hogy milyen szögben repül ki a lövedék a csőből a vízszinteshez viszonyítva, és hogy mekkora a kaliber, azaz a csőhossz és az űrméret aránya, tovább oszthatók, és így lehetnek ágyú, ágyútarack, tarackágyú, tarack és aknavető. A lövegek helyváltoztatásuk típusa szerint lehetnek vontatottak, illetve önjárók. Az önjáró lövegeket általában páncélozott harcjárművek alvázára szerelik fel, ezáltal páncélvédeltséget és nagy fokú terepjáró képességet biztosítva számukra. A reaktív tüzéség lövedékei rakétahajtásúak. Két fő típusuk különböztethető meg, a sorozatvető és a páncéltörő tüzéségi eszközök. A rakéta-sorozatvető eszközök nagy hatótávolságra, nagy pusztítóerővel rendelkező robbanófejeket juttatnak célba, esetenként nagy tűzgyorsasággal. A páncéltörő eszközök viszonylag rövidebb hatótávolságon az ellenség páncélozott harceszközeinek a pusztítására hivatottak. A Magyar Honvédség az önjáró csöves tüzéségi eszközeit 2004-ben kivonta a rendszerből, azóta csupán néhány vontatott ágyútarackkal rendelkezett. A Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program keretében német Panzerhaubitze 2000 típusú önjáró tüzéségi eszközöket kap a tüzéség, amelyekkel a fegyvernem újra a kor színvonalára kerülhet.

¹⁶ FORRAY–HOLNDONNER–NÉMET 2020: 108–152.

A szakcsapatok

A Magyar Honvédség szakcsapatai¹⁷ annak érdekében tevékenykednek, hogy a fegyvernemek feladataikat minél eredményesebben végre tudják hajtani. Ezek közül a területi korlátok miatt csak néhányat mutatunk be, de ez nem jelenti azt, hogy a kimaradt szakcsapatok tevékenysége kevésbé fontos lenne. A *felderítő kötelek* elsődleges feladata információ szerzése az ellenségről, a saját csapatok helyzetképe naprakészen tartása. Attól függően, hogy milyen típusú információk megszerzésére hivatott a felderítő alegység, beszélhetünk mélységi felderítő, csapatfelderítő, elektronikai felderítő és harcászati hírszerző (*human intelligence*, HUMINT) kötelekekről. A mélységi felderítők az ellenséges csapatok vonalai mögötti információ megszerzéséért, valamint diverzáns feladatok végrehajtásáért felelősek. A csapatfelderítők a saját csapataink előtt elhelyezkedő ellenséges erőkkel, illetve a tereppel kapcsolatos információt szerzik meg. Az elektronikai felderítő csapatok az ellenséges rádióforgalmazás alapján szereznek adatokat. A harcászati hírszerző csoportok elsődleges feladata olyan információ beszerzése, amelyeket csak humán forrásból, azaz közvetlenül az emberektől lehet megszerezni. Ez történhet kihallgatással, informátorok kikérdezésével, vagy akár egyszerű utcai beszélgetésekkel. A harcászati hírszerzés jelentősége békeidőszakban, illetve békeműveletek végrehajtása során kiemelkedő. A *műszaki kötelek* feladata olyan építési, erősítési, illetve rombolási feladatok végrehajtása, amelyek a saját csapatok feladat-végrehajtásának segítségét és az ellenség tevékenységének akadályozását eredményezik. Megkülönböztethetünk utász, zártlelő, állásépítő, hídépítő, tűzszerész és hadihajós csapatokat. Az utászok az utak felderítésében, építésében, robbantások végrehajtásában működnek közre. A zártlelő csapatok aknázarakat vagy egyéb műszaki akadályrendszereket telepítenek. Az állásépítő kötelek harcárkokat, fedezékeket és vezetési pontokat építenek, míg a hídépítők állandó vagy ideiglenes hadihidakat, pontonhidakat építenek. A tűzszerészek a fel nem robbant robbanóeszközök semlegesítését, a hadihajósok a vizeink, elsősorban a Duna hajózásának felügyeletét, a világháborúból maradt víz alatti robbanótestek felderítését és semlegesítését végzik.

A *vegyszeres kötelek* feladata az ellenség atom-, biológiai vagy vegyi fegyverei alkalmazásának felderítése, a következményeik elhárításában való részvétel, a szennyezett területen levő saját csapatok mentesítése, azaz a harcanyagok és szennyeződések eltávolítása az eszközökről, felszerelésekről és a katonákról. Ezekhez a feladatokhoz különböző speciális vegyszeres-felderítő és -mentesítő eszközökkel rendelkeznek. A *híradó és vezetéstámogató kötelek* feladata a különböző csapatok és parancsnokságok összeköttetésének biztosítása vezetékes vagy vezeték nélküli hírközlési módszerekkel. A modern kor a vezeték nélküli kommunikációra épül, de a vezetékes hálózatok alkalmazásának képességére is ugyanúgy szükség van, hiszen egy parancsnokság belső vezetékes kommunikációs hálózata nem deríthető fel olyan távolságról, mint egy vezeték nélküli technológiára alapuló. A híradó kötelek feladatára épül rá az egyre inkább teret nyelő informatikai szakállomány feladata, amely a digitális hálózatok alkalmazását hivatott elősegíteni. Az *elektronikai hadviselési csapatok* az ellenség kommunikációjának megzavarására, lehetőség szerinti megbénítására szolgálnak. Ezt zavaróeszközök segítségével képesek végrehajtani, amelyek általában bizonyos frekvenciatarományok teljes vagy részleges zavarására alkalmasak. A *civil-katonai együttműködés* fontos területe a modern konfliktusoknak, hiszen a katonai erőnek képesnek kell lennie a civil lakossággal való együttműködésre, a katonai célok és feladatok megfelelő kommunikálására. Ezért jött

¹⁷ KOJANITZ-VÖRÖS-CZANK 2010: 59–63.

létre a 20. század közepén a francia–algériai konfliktus, illetve a francia–vietnámi konfliktus során a civil-katonai együttműködés szakterülete, amelyet aztán a NATO hadseregei átvettek, és azóta is sikerrel alkalmaznak. A *lélektani műveletek* gyökerei is a távoli múltba nyúlnak vissza, de a modern lélektani műveletek a modern kommunikációs vívmányok és eszközök használatával próbálják meg az ellenséget, az ellenséges civil lakosságot, illetve a saját erőket befolyásolni, az ellenség harci morálját csökkenteni, a saját harci morált emelni. A katonai műveletek végrehajtásának alapfeltétele a kiképzett és felkészült csapatokon kívül a felszerelés és a szükséges anyagi készletek megléte. A fegyverek és technikai eszközök javítását, a lőszer, az üzemanyag, az élelem és a víz utánpótlását mind-mind a logisztikai kötelékek végzik, és ez csak egy kis szegmense azon tevékenységüknek, amellyel hozzájárulnak ahhoz, hogy minden más fegyvernem és szakcsapat el tudja végezni feladatait.

A modern kor kihívásai

Az előbbiekben vázlatosan ismertetett fegyvernemek és szakcsapatok feladatrendszere a 20. század háborús realitásaiból építkezve alakult ki. A fegyvernemek és szakcsapatok létrejötte, felszerelésének és eszközeinek kialakulása mind-mind egy logikus ok-okozati folyamat lépéseiként fogható fel. A szárazföldi haderőnem harcát a 20. században az összefegyvernemi harc jellemezte, amely azt jelenti, hogy a különböző fegyvernemek és szakcsapatok egymást támogatva, képességeiket maximálisan kihasználva vívják meg a harcot. A 20. században fejlesztett és jelenleg rendelkezésre álló harceszközök mind a 20. század háborújára készültek, a háború azonban megváltozott. Az 1990-es évektől egyre hangsúlyosabbá vált a haderőnemek közötti együttműködés, a háborúkról kialakult mostani képünk alapján elképzelhetetlen az, hogy a szárazföldi haderőnem a légierő támogatása nélkül harcoljon. Ez a haderőnemek együttműködésén alapuló hadviselési mód az összhaderőnemi műveletek elgondolása, amely mentén a mai korszerű haderő kiképzése és felkészítése folyik.

A hadviselésben azonban csak a változás állandó. A 21. század elkövetkező harcmezőire prognosztizálható, hogy „az egyes harcok a hadművelleti területen már nem lesznek egyértelműen és egyszerűen egyes terepszakaszokhoz köthetőek, pillanatnyi térbeni helyzetük inhomogénné válik”.¹⁸ A jelenleg legfrissebb alkalmazási elgondolások a többdimenziós műveleteket célozzák, azaz a katonai műveletek a szárazföldön, a vízen, a levegőben, az űrben és az információs térben fognak zajlani. A szárazföldi haderőnem csapatainak nem csupán a szárazföldön, hanem más közegekben is ki kell fejteniük hatásaikat. Míg a közelmúltban kis számú ország–ország közti konfliktus alakult ki, addig a felkelésellenes műveletek, béketámogató és békefenntartó műveletek vették át a főszerepet a világ fegyveres erőinek portfóliójában, ami teljesen más szemléletmódot és felkészültséget igényel. A 21. század katonai vezetőinek és politikusainak nagy kihívása az marad, hogy a rendelkezésükre álló fegyveres erő hogyan lesz képes az alapfeladatának, azaz a saját országa területi épségének és szuverenitásának megőrzésére úgy, hogy közben békeműveletek végrehajtásában is részt kell vennie. Az mindenesetre bizonyos, hogy a szárazföldi haderőnem fegyvernemeinek és szakcsapatainak folyamatosan fejlődniük kell, hogy az adott kor színvonalának megfelelő technikai eszközök és vezetési rendszerek álljanak rendelkezésükre a feladataik minél gyorsabb és hatékonyabb végrehajtása érdekében.

¹⁸ KRAJNC 2014: 114.

Irodalomjegyzék

- BAKOS Csaba Attila (2016): *A szárazföldi csapatok harcászata*. Budapest: Dialóg Campus.
- FORRAY László – HOLNDONNER Hermann – NÉMET Tamás (2020): *Idegen hadseregek haditechnikai eszközei és harci alkalmazási elvei*. I. kötet. Budapest: Dialóg Campus.
- HAHN István szerk. (1963): *A hadtudomány ókori klasszikusai*. Budapest: Zrínyi.
- KOJANITZ László – VÖRÖS Miklós – CZANK László szerk. (2010): *Katonai alapismeretek*. Budapest: Zrínyi.
- KRAJNC Zoltán (2014): *Az összhaderőnemi elmélet és gyakorlat evolúciója, hatása a légi hadviselési doktrínákra*. Budapest: Nemzeti Közszerológati Egyetem.
- KRAJNC Zoltán főszerk. (2019): *Hadtudományi lexikon. Új kötet*. Budapest: Dialóg Campus.
- Magyar Honvédség (2015): Ált/219. *A Magyar Honvédség Szárazföldi Műveleti Doktrínája*. Budapest.
- MEZŐ András (2010a): A könnyűlövész fegyvernem történetéről és perspektíváiról (1.). *Honvédségi Szemle*, 64(2), 29–33.
- TURCSÁNYI Károly (2008): *A haderő harcokcsi igénykielégítési folyamatának makroszemléletű vizsgálata*. PhD-disszertáció. Budapest: Nemzeti Közszerológati Egyetem.

Jogi források

1999. évi VI. törvény az Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről szóló Szerződés és kiegészítő dokumentumainak együttes kihirdetéséről
2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről
- 10/2022. (IV. 28.) HM rendelet a Magyar Honvédség Öltözködési Szabályzatának kiadásáról